

RECENZII

Dumitru Stăniloae, *Rugăciunea lui Iisus și experiența Duhului Sfânt*, traducere de Maria-Cornelia Ică, Editura Deisis, Sibiu, 2003, 155 pp.

Prezentul volum, publicat la Editura Deisis, în 2003, poartă amprenta traductologică a doamnei Maria-Cornelia Ică. Lucrarea este structurată pe trei mari segmente: „Rugăciunea într-o lume secularizată”, „Calea isihastă” și „Sfântul Duh în teologia și în viața Bisericii Ortodoxe”. De asemenea, numeroasele subcapitole ce compun volumul de față sunt precedate de un „Cuvânt înainte” semnat de arhimandritul Gheorghios Kapsanis, egumenul Mănăstirii Grigoriu din Sfântul Munte Athos, și o „Prefață” a cunoscutului teolog francez Olivier Clément.

Ținta centrală a ediției de față este aceea de a restitui publicului român, pentru prima oară, câteva din textele părintelui Dumitru Stăniloae care au fost prezentate în cadrul unor conferințe ținute de părintele Teologiei românești în Occident, în anii '70.

„Prefața” redactată de Olivier Clément creionează o scurtă biografie a marelui nostru teolog. Suntem surprinși că această prefață este de fapt o contextualizare a mentalului spațiului românesc, privit de teologul francez ca o minunată răspântie a culturilor, la contactul între Răsăritul și Apusul european. Nu vom stăruii extrem de mult asupra acestei biografii impresionante a părintelui Dumitru Stăniloae, tocmai pentru a nu obosi cititorul. Totuși, nu putem trece cu vederea mărturisirea tulburătoare a lui Olivier Clément, care indică în mod direct aprecierea „celui mai mare teolog al secolului XX”: „Când îl încearcă vreuna din neputințele vârstei înaintate, el se vindecă, așternându-se la lucru; l-am văzut în mijlocul intelectualilor români cu o inteligență ascuțită, ironică; l-am văzut în mijlocul

monahilor și monahiilor care trăiesc din *Filocalia* sa; pot să confirm că paginile acestea nu sunt doar ale unui mare intelectual, dar și ale unui mare om duhovnicesc”. Prin lumina acestor cuvinte vom pătrunde în conținutul cărții de față, unde vom găsi numeroase elemente de spiritualitate de o mare actualitate.

În primul capitol, „Rugăciunea într-o lume secularizată”, părintele Stăniloae vorbește despre nevoia de rugăciune și comuniune, ce îi leagă pe oameni, dar constată slăbirea credinței într-o societate secularizată, învățată cu lipsa practicii rugăciunii. Mediul social actual nu mai oferă, ca odinioară, un factor ce întărește credința, ci pare doar un factor de răcire, în toate demersurile ei. Astăzi omul este chemat să-și caute motivații care să-i întărească credința. Pr. Stăniloae vede un lucru benefic în lipsa susținerii credinței de către mediul social, întrucât omul este chemat prin motivații personale să devină un focar pentru întărirea credinței și înnoirea rugăciunii în mediul său social.

Putem să-L găsim pe Dumnezeu și în lucrurile lumii, prin intermediul cărora se formează legătura noastră cu El și unde aprofundăm sensul lucrurilor, descoperind astfel sensul profund al Scripturii și al rugăciunii. Însă descoperirea lui Dumnezeu în lucrurile lumii poate fi și păguboasă, întrucât acestea pot provoca și unele tulburări. De aceea, Părinții vorbesc adesea despre necesitatea de a ne elibera de grijile ce emană din lucrurile lumii. Prin puterea curățitoare a iubirii, lucrurile lumii devin transparente și, astfel, nu limităm cunoașterea lui Dumnezeu. Mai mult decât atât, părintele Stăniloae reliefează necesitatea iertării reciproce. În opinia sa, trebuie să învățăm să iertăm greșelile celorlalți față de noi, pentru că starea de vanitate sau de exprimare vanitoasă a propriului *ego* nu ne definește ființa. În starea de egalitate cu ceilalți avem posibilitatea de a-i atrage pe cei nevrednici și de a spori dialogul nostru cu Dumnezeu.

Pr. Stăniloae propune analiza unei problematici cu un conținut eminent soteriologic: „Rugăciunea mea poate avea un efect salutar în planul relațiilor sociale, în societatea secularizată de astăzi?”. Omul de azi se simte mult mai singur, și de aceea el are nevoie de Dumnezeu pentru a se salva de singurătate prin rugăciune și, prin aceasta, de a arunca celorlalți punți mai consistente de salvare. El notează: „Aproapele constituie cuvântul viu și de viață făcător al

lui Dumnezeu către noi și, la rândul meu, eu sunt cuvântul viu și de viață făcător al lui Dumnezeu către aproapele meu”. De aceea, important este să ne răspundem nouă înșine, pentru că am pierdut fărâma de umanitate, din cauza trăirii în singurătate. Vrând să ne familiarizeze cu atmosfera capitolului următor, părintele *Filocaliei românești* spune că în Ortodoxie se practică rugăciunea inimii, prin care, considerându-ne păcătoși, ne gândim și cerem iertare pentru greșelile pe care le-am săvârșit față de frații noștri.

Capitolul al doilea, „Calea isihastă”, este alcătuit din cinci subcapitole. În primul subcapitol, „Gingășie și sfințenie”, părintele Stăniloae începe prin a ne prezenta calitățile unui sfânt, atent și prompt față de celălalt, delicat, pur în gândire și în sentimente, având o compasiune profundă față de toate lucrurile, autorul realizând un inegalabil portret al sfântului. Modelul acestei gingășii este *chENOZA lui Hristos*, o gingășie lipsită de brutalitate și formalism. Datorită discernământului lor, sfinții știu *cum* și *ce* anume să vorbească în fiecare situație, având acea așa-numită „diplomație pastorală”. Sfântul este mielul nevinovat, următor al Mielului cersesc, totdeauna gata să se jertfească, să ia asupra sa durerile celorlalți, dar și un zid neclintit pe care te poți sprijini.

În al doilea subcapitol, „Rugăciunea curată sau rugăciunea inimii”, ne sunt redată câteva informații despre conținutul rugăciunii inimii, conținut „primit” de la un monah din România. Știm în ce constă înfăptuirea rugăciunii inimii, de aceea vom reda câteva obstacole ce pot să oprească mintea, în voința sa de a intra în inimă: pe de o parte, vin de la senzațiile organelor senzoriale ale trupului sau de la diferitele imagini, iar, pe de altă parte, de la dificultatea pe care o încearcă mintea în a-și depăși ideile ce emană din ea într-un mod natural; cu alte cuvinte, acestea sunt fie senzații produse de păcat, fie senzații care îi dau omului impresia că este atras spre o acțiune bună. Ni se relatează, în finalul subcapitolului, că pe treapta cea mai înaintată a rugăciunii se poate renunța la cuvintele rugăciunii lui Iisus, de vreme ce importanța primește *conținutul*, așadar această *expresie dincolo de cuvinte*.

Al treilea subcapitol, ce poartă titlul „Sfințenia, transparența lui Dumnezeu în conștiința omului”, ne evidențiază calitățile sfințeniei și felul cum trebuie să se arate sufletul pentru a primi transparența lui Dumnezeu în conștiința sa. Prezența lui Dumnezeu, transcendent

și comunicativ, definește starea de sfințenie a omului, iar cu cât este mai prezent în noi, cu atât suntem împinși să ne depășim starea de păcătoșenie. Ne punem adesea întrebarea cine suntem? Aici ni se arată că smerenia și dorința de curăție sunt adevărata cunoaștere de sine. Dumnezeu Se odihnește în conștiința noastră curățită și, pentru că această stare se dorește a fi permanentă, omul trebuie să fie statornic și mereu lucrător în curăție. Aceasta înseamnă *asemănarea cu Dumnezeu*, căci virtuțile sunt considerate formele umane ale atributelor lui Dumnezeu.

Penultimul subcapitol, numit „Rugăciune și libertate”, arată că prin rugăciune ne dobândim libertatea și ne eliberăm de patimi. În fața lui Dumnezeu, noi suntem cu desăvârșire liberi, căci Persoana supremă nu va fi niciodată în situația să domine, pentru a nu fi dominată, așa cum natura își domină oamenii prinși în mrejele ei. Cel care ne ajută să ne rugăm cum trebuie este Duhul Sfânt, Cel Care întărește duhul omului, Care realizează relația dintre Dumnezeu și om și care ne hristomorfizează conform *chipului lui Hristos*.

În ultimul subcapitol, „Nevoia de iertare și înnoire în Biserică”, părintele Dumitru Stăniloae începe prin a spune că dacă dorim iertare de la Dumnezeu, mai întâi trebuie să o oferim noi oamenilor care ne-au făcut vreun anume rău. Refuzul iertării sau al cererii iertării ne ține inima în înduplecare. Rugăciunea se îmbină foarte bine cu iertarea, și în actul de rugăciune făcută de noi pentru alții și invers aflăm un răspuns. În rugăciunea noastră pentru ceilalți este implicată iertarea noastră față de ei, iar în cererea pe care le-o adresăm de a se ruga pentru noi, aceea de a ne ierta.

A treia parte a cărții, numită „Sfântul Duh în teologia și în viața Bisericii Ortodoxe”, este alcătuită din două subcapitole. În primul, „Sfântul Duh în teologia ortodoxă”, ni se prezintă rolul providențial al Duhului Sfânt în relația dintre Dumnezeu și făptura Sa. Fără lucrarea Duhului, cuvântul Revelației nu ar fi avut caracterul de cuvânt al lui Dumnezeu. Punctele principale ale acestui subcapitol sunt două: „Sfântul Duh în Treime”, unde se aprofundează formula patriarhului Grigorie Cipriotul, că Sfântul Duh purcede din Tatăl și strălucește din Fiul, dar și îndumnezeirea ființei umane, drept scop al iconomiei mântuirii prin energiile necreate inseparabile de Duhul Sfânt, teorie dezvoltată în secolul al XIV-lea de Sfântul Grigorie Palama. Ultima parte a subcapitolului pare a fi cu adevărat un tratat

de dogmatică cu privire la Persoanele Sfintei Treimi și la rolul Sfântului Duh, prin care se realizează desăvârșirea. Așa cum arată autorul, Cel prin care omul devine sensibil și receptor în a-L cunoaște pe Dumnezeu, prin credința în Biserică, este Duhul Sfânt, acest *Rug aprins al cărui foc este nesfârșit*.

Al doilea subcapitol, „Sfântul Duh în viața Bisericii”, notează două aspecte centrale: *transparența Duhului în Biserică* (prin Duhul Sfânt, Biserica este mediul particular al energiilor necreate, este Revelația întrupată și activă a lui Dumnezeu, trupul tainic al lui Hristos, este locul în care puterea lui Dumnezeu este constant experimentată în rugăciune. De asemenea, prin Biserică, Duhul Sfânt ne integrează Trupului și Sângelui lui Hristos, ne face corporali și consanguini cu El) și *problema barismaticilor*, cu trei paradigme ascetice, oameni ai rugăciunii neîncetate, iubitori față de toți, înnoitori ai Bisericii (Sfântul Calinic de la Cernica, starețul Ioanichie Moroi și moșul Gheorghe).

Prezentul volum nu reflectă numai trăirea părintelui Stăniloae, ci și puterea modelului personal, care transcende litera și caută duhul. Maniera de compoziție a textului, reflecția personală asupra specificului spiritualității ortodoxe, punctarea principalelor căi de accedere la sfințenie și la trăirea *empiriei pneumatice*, dublate de necesitatea (re)întoarcerii *ad fontes*, pot fi astăzi un mesaj de actualitate. Merită, deci, să-l cunoaștem și *să ne împărtășim* din el!

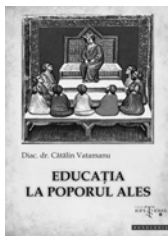
Gabriel-Alin PIȘTEA

Diac. dr. Cătălin Vatamanu, *Educația la poporul ales*, col. „Episteme”, vol. 6, Editura Doxologia, Iași, 2011, 546 pp.

Într-un pasaj deosebit de relevant din *Tosephta Berakbot*, care este o compilare suplimentară a Legii orale ebraice din perioada în care au fost scrise textele *Mișnei*, Rabbi Judath afirma: „Binecuvântat fie cel care [...] nu m-a făcut o persoană needucată, pentru că persoanele needucate nu se tem să săvârșească păcatul”¹.

¹ Cf. *Tosephta Berakbot*, translated into English with a commentary by Eliyahu Gurevich, Las Vegas, 2010, p. 47.

Dacă în comentariile biblice veterotestamentare occidentale există o literatură critică menită să elucideze și să detalieze problematica interferențelor culturale și educaționale la poporul evreu², în teologia biblică românească nu s-a scris nici o lucrare de referință care să vorbească despre complexitatea problematicii educaționale a „poporului ales”. Din acest motiv, inițiativa diacconului dr. Cătălin Vatamanu, care a dezbătut subiectul în cadrul unei ample și profunde teze doctorale, este salutară.

Autorul a absolvit, în 2001, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași, iar în anii următori a urmat Studii aprofundate biblice din cadrul aceleiași facultăți. În 2005-2007 a obținut o bursă de cercetare biblică, studiind la „Martin-Luther-Universität” Halle-Wittenberg, Germania, iar în 2007-2009 a urmat studiile de Master „Istoria evreilor și ebraistică”, în cadrul Universității „A.I. Cuza” din Iași.

Cartea pe care o vom prezenta în cele ce urmează, intitulată sugestiv „Educația la poporul ales”, este teza de doctorat a autorului, pentru care a obținut titlul de Doctor în Teologie. Cercetarea pe care a elaborat-o în domeniul veterotestamentar este amplă. Iată câteva dintre publicațiile sale în reviste de specialitate: *The Actuality of Biblical Fundamentals for a Religious Education in Family*, în „Journal of International Scientific Publications: Educational Alternatives”, 2012, vol. 10, part 3, pp. 111-122; *Instruirea tânărului israelit spre a deveni slujitor al lui Dumnezeu*, în „Studii Teologice”, seria a III-a, anul III (2007), nr. 4, pp. 155-181; *Valori educaționale biblice promovate în familie prin cateheză*, în revista „Teologie și Viață”, serie nouă, anul XXI (2011), nr. 5-8, pp. 95-117. În cadrul conferințelor naționale și internaționale a susținut comunicări științifice, publicate

² Dintre acestea amintim câteva titluri importante: C. Roth, *The Jewish Contribution to Civilization*, 1956, 3. ed., pp. 37-53; H. Miller, Lisa Grant, Alex Pomson (ed.), *International handbook of Jewish education*, vol. 5, Springer, pp. 649; J. Reimer, *Succeeding at Jewish education: how one synagogue make it work*, Philadelphia, 1997, pp. XI + 201; Paul A. Flexner, Roberta Louis Goodman, Linda Dale Bloomberg (ed.), *What we know about Jewish education*, Torah Aura Production, Los Angeles, 2008, pp. VI + 600.

în volume colective, în țară sau străinătate, la edituri clasificate de CNCS. Dintre aceste comunicări, cele care se referă la cultura și educația ebraică sunt următoarele: *Semnificații teologice ale termenilor ebraici privind actul educației*, în „Text și discurs religios”, nr. 5, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013 (în curs de apariție); *Cultural Influences and Confluences in Cappadocian Education*, în „Din comorile teologiei Părinților Capadocieni”, volum îngrijit de Pr. prof. dr. Viorel Sava și Prof. dr. Nicoleta Melniciuc-Puică, Editura Doxologia, Iași, 2010, pp. 394-417.

Din anul 2008 diaconul dr. Cătălin Vatamanu este redactor coordonator al revistelor „Candela Moldovei” și „Teologie și Viață” și actualmente lector asociat la catedra de „Studii Biblice”, în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași.

Spre deosebire de alte subiecte cu caracter general, abordate în majoritatea lucrărilor de doctorat, ideea de a dezbate o temă atât de vastă, dar atât de puțin deslușită „științific” este riscantă. Desigur, pe ici, pe colo, bibliștii au căutat să se pronunțe în cadrul diferitelor lucrări întocmite mai mult sau mai puțin după rigorile științifice asupra culturii și educației evreilor³, însă detaliile semnificative lipsesc. Pe de o parte, în majoritatea acestor studii se face simțită lipsa analizei comparative a lexicului ebraic privind actul educațional. Pe de altă parte, majoritatea studiilor abordează teme referitoare la viața socială și religioasă a comunității evreiești, dar dezinteresul pentru factorul educațional a limitat mult abordarea aceluși subiect, fără a înțelege astfel contextul în totalitate.

Teza de doctorat, împărțită în șase capitole, conține practic patru părți: „prima parte este o prezentare a sensurilor teologice ale pedagogiei divine, a doua parte prezintă educația instituționalizată (în familie, în comunitate și în școală), a treia parte face referire la scrierile talmudice și la calitatea acestora de martor istoric al unui proces

---

³ Facem referire doar la studiile apărute în țară: D.F. Payne, „Educația”, în J.D. Douglas (coord.), *Dicționar biblic*, Editura Casa Cărții, Oradea, 2008, pp. 368-369; Eduard Lohse, *Mediul Noului Testament*, traducere din limba engleză de Marius și Petronela Bitiușcă, Editura Sapientia, Iași, 2010, pp. 203-213; Prof. dr. Petre Semen, *Educația – preocupare constantă a autorilor biblici*, în vol. „Educație și Valori”, Editat de Casa Corpului Didactic Iași, Editura „Spiru Haret”, Iași, 1997; „A educa, educație”, în *Dicționar biblic*, vol. I: A-H, traducere de Constantin Moisa, Editura Stephanus, București, 1995, pp. 406-407.

instructiv-educativ instituționalizat, iar cea din urmă parte este o abordare modernă a problematicii educației, concentrată pe identificarea valorilor comune ale educației veterotestamentare și celei religioase de astăzi⁴.

O bogată literatură iudaică face referiri la rolul educației evreilor. Două dintre principalele izvoare ebraice, *Mișna*⁵ și *Pirke Avot*⁶, oferă detalii cu privire la principiile educaționale. De exemplu, un text din *Mișna* afirmă: „Ben Bag Bag spunea: «Întoarce și răstoarce Torah în toate sensurile, pentru că totul este închis acolo; doar ea îți va dărui adevărata știință. Îmbătrânește în acest studiu și nu-l lăsa niciodată; nu vei putea face nimic mai bun»⁷. Pornind de la aceste surse, mulți bibliști au lansat diverse teorii care sunt analizate în partea incipientă a tezei⁸. Meritul autorului este acela de a avea curajul să ducă mai departe munca asiduă a exegeților renumiți: G. von Rad, Sergio Donadoni, H.I. Marrou și Ernst-Joachim Waschke. După o cercetare amănunțită a surselor bibliografice, autorul oferă o incursiune în principalele culturi din Orientul Antic Apropiat. Raportarea este justificată, pentru că, „din punct de vedere instructiv-educational, Israelul nu s-a remarcat printr-un sistem la fel de bine organizat precum cel din Egipt sau din Mesopotamia. Instabilitatea politică, deseori chiar și cea religioasă, fenomenul migrației și, de ce nu, carențele structurilor administrativ-economice nu au permis fundamentarea unui sistem instituționalizat de școli»⁹.

Pentru că Egiptul a rămas un spațiu cultural de naștere a multor științe, autorul arată că „în scrierile egiptene, cunoașterea era sinonimă cu învățătura, cultura”¹⁰. Din punct de vedere al importanței

---

⁴ Diac. dr. Cătălin Vatamanu, *Educația la poporul ales*, în col. „Episteme”, vol. 6, Editura Doxologia, Iași, 2011, p. 20.

⁵ *The Mishnah*, translated by Herbert Danby, Oxford University Press, 1933, p. 844.

⁶ *Sayings of the Fathers. Pirke Avot*, commentary by Rabbi Joseph H. Hertz, Barham House Inc, 1945, p. 144.

⁷ Pentru o listă completă a siglelor și pentru o informare obiectivă asupra surselor la care se raportează, a se vedea lucrările specializate, mai ales H.L. Strack, G. Stemberger, *Introduction au Talmud et au Midraš*, Cerf, Paris, 1986, p. 472. Aici este citat tratatul *Abôth*, 5, 22.

⁸ Diac. dr. Cătălin Vatamanu, *op. cit.*, pp. 25-30.

⁹ *Ibidem*, p. 31.

¹⁰ *Ibidem*, p. 36.

educației de la Curtea faraonului, nu putem afirma că există o perioadă de decadență: „Educația de la Curte a păstrat aceeași însemnătate socială precum în Regatul Vechi, de Mijloc sau Nou. Nu trebuie să găsim surprinzător când un prinț se numește «elev al regelui, a cărui învățatură o păstrează»”¹¹.

Structura socială a Egiptului Antic a mai fost studiată în literatura de specialitate, existând deja de ceva timp o lucrare de referință dedicată culturii și societății egiptene¹². Spre deosebire de lucrarea colectivului de autori specializați în studierea Egiptului, trebuie să menționăm faptul că studiul părintelui Cătălin Vatamanu este mult mai aprofundat pe problematica instruirii și educației egiptene. Acesta aduce în prim-plan cititorului recente descoperiri arheologice, noi aspecte despre vârsta școlarului egiptean¹³, proveniența și perspectiva socială¹⁴, imaginea școlarului¹⁵, școlărițele egiptene¹⁶ și, nu în ultimul rând, instruirea adulților¹⁷. Concluzia este de ordin teologic: „Scrisul și cititul încep să prezinte în timpul Regatului de Mijloc un interes deosebit și pentru viața viitoare. *Scrisorile către morți*, scrise într-un limbaj casnic pe papirus, pânză sau lut ars, aveau rolul de a întreține un dialog între mort și cei vii. Această nouă perspectivă a educației o găsim la egipteni prin prisma judecății de după moarte”¹⁸.

Desigur că aspecte ale educației egiptene și sumero-babiloniene se regăsesc și în Scriptura ebraică. Una dintre numeroasele *aggadot* se referă la o chestiune interesantă cu privire la polemica generată de religia politeistă a Egiptului și monoteismul iudaic. Când Moise și Aaron au mers la Faraon pentru a-i cere, în numele Domnului, să-l lase pe Israel să plece, Faraon le-a răspuns: „Cine este acela Domnul, ca să-I ascult glasul și să dau drumul fiilor lui Israel? Nu-L cunosc pe Domnul și nu voi da drumul lui Israel!” (Ieș. 5, 2). O amplificare a textului biblic, din aceste *aggadot*, imaginează aici

---

¹¹ *Ibidem*, pp. 43-44.

¹² Ne referim la lucrarea coordonată de Sergio Donadoni, *Omul egiptean*, traducere de Emanuela Stoleriu, Editura Polirom, Iași, 2001, 304 pp.

¹³ Diac. dr. Cătălin Vatamanu, *op. cit.*, pp. 64-68.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 68-69.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 69-70.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 70-73.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 73-80.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 117-118.

un dialog între Moise și Faraon. Acesta din urmă, care nu-i poate cunoaște pe toți zeii popoarelor, merge în imensa lui bibliotecă, pentru a se informa cu privire la misteriosul nume YHWH. După ce a trecut în revistă pe „zeii Moabului, zeii lui Amon și zeii Sidonului”, revine pentru a vesti lui Moise și Aaron: „Am căutat în arhivele mele și nu L-am găsit”. Răspunsul atrage ironia lui Moise: „Se caută oare printre cei morți urma celor vii?”¹⁹.

După ce sunt analizate principiile educaționale la mesopotamieni²⁰, părintele Cătălin Vatamanu prezintă delimitările lingvistice cu privire la actul educațional în vocabularul ebraic. Importanța unei astfel de analize amănunțite pleacă de la principiul conform căruia „sensurile moderne ale traducerilor acestor verbe sunt mult mai laicizate decât originalul lor ebraic, care este mai teologic și care arată relația strânsă ce există între om și Dumnezeu. Caracterul revelat al cuvintelor lui Dumnezeu a fost pentru poporul ales garanția autenticității mesajului sfânt, care impunea respect – păstrarea lui neschimbabilă și transmiterea nealterată a Torei – și respectarea lui – punerea lui în practica faptelor bune”²¹. Pentru această delimitare strictă a cuvintelor și sensurilor pe care le capătă acestea atunci când se referă la termenul „educație”, în studiul termenilor ebraici au fost folosite mai multe dicționare, ceea ce arată că autorul a respectat toate rigorile științifice în elaborarea tezei doctorale.

Este laudabilă munca autorului de a efectua traducerea textelor revelate plecând de la textul ebraic. Respectând criteriile hermeneutice biblice, dar mai ales principiul de a începe orice interpretare a unui text biblic de la analiza terminologică, părintele Vatamanu reliefează aspectele de pedagogie teologică veterotestamentară. Astfel, capitolul referitor la pedagogia divină abundă de texte ebraice, interpretate filologic, istoric și teologic, întotdeauna după comentariul gramatical urmând contextul istoric, abordarea hermeneutică finalizându-se cu teologia textului. Avem așadar toate motivele de a considera munca sa științifică un veritabil ghid hermeneutic al temei, elaborat la nivel academic.

---

¹⁹ *Exod Rabba* 5, 14. A se vedea pe această temă și: Charles F. Horne, *The Sacred Books and Early Literature of the East*, Parke, Austin and Lipscomb Inc, New York – London, 1917, pp. 430.

²⁰ Diac. dr. Cătălin Vatamanu, *op. cit.*, pp. 118-139.

²¹ *Ibidem*, pp. 140-141.

Cercetarea amănunțită a cadrului instituționalizat al educației vechi-israelite este de cele mai multe ori pusă în dificultate de lipsa caracterului ei sistematic. Există foarte puține detalii cu privire la școlarizare; cuvântul „școală” apare doar o dată în Noul Testament (Fapte 19, 9), și atunci face referire la o sală de prelegeri care a fost închiriată de Apostolul Pavel.

Fundamentarea educației la poporul ales se sprijină, în mod special, pe „realitățile nemijlocite ale societății iudaice, ca timp și spațiu ale prezenței Sfințeniei lui Dumnezeu”²². Tocmai de aceea, „nașterea omului era dar al lui Dumnezeu pentru făptura Sa. Copilul venea pe lume ca «trimis» de la Dumnezeu, «moștenire» a Sa, din dragoste și grijă pentru familie”²³. În perioada cea mai veche, singurul loc de învățare era acasă, iar părinții erau învățătorii; școlarizarea în familie a continuat să joace un rol important în toată perioada biblică. Pe măsură ce s-a dezvoltat sinagoga, aceasta a devenit locul de învățare. Dorința și dragostea pentru copii cuprinde întreg Vechiul Testament. Accentul deosebit care se pune pe educarea și normele de creștere ale copiilor are și rațiuni practice: „Pentru societatea israelită, copilul reprezenta o viitoare putere de lucru, garanția perpetuării neamului, a respectării și transmiterii pe mai departe a legilor divine și a dominării pământului primit de la Dumnezeu. El nu are drepturi deosebite și nici nu este considerat pe picior de egalitate cu un adult. De aceea, principiile educării lui erau formulate preponderent negativ: el trebuie să se teamă de YHWH și să aibă încredere în El. Idealul copilului israelit era, astfel, cel al robului temător de Dumnezeu, încă din tinerețile sale...”²⁴.

Sfera educației era restrânsă. De obicei băieții primeau învățături morale de la mama lor, iar de la tatăl lor învățau o meserie: „Indiscutabil, pentru un copil procesul instructiv-educational începea în cadrul familiei. Ca oricând în istoria societății umane, părinții au responsabilitatea asigurării securității copilului, prin împlinirea condițiilor fundamentale de viață, biologică, morală sau religioasă. În mod deosebit, în vechiul Israel, membrii familiei erau datori să transmită adevărul revelat urmașilor, întrucât Dumnezeu-YHWH a dat spre

---

²² *Ibidem*, p. 226.

²³ *Ibidem*, p. 237.

²⁴ *Ibidem*, pp. 251-252.

împlinire și păstrare legile Sale, ca semn al unui legământ veșnic²⁵. Așadar, încă din vremurile cele mai vechi, viața de toate zilele, crezul și practicile religioase erau inseparabile. Funcția educației la evrei, în general, era să îl facă pe evreu sfânt și să îl separe de străini, să-l ajute să pună în practică religia lui. Însă, pe plan familial, succesul sau insuccesul fiului depindea în mare parte de atitudinea tatălui: „Cu siguranță, meseria tatălui juca un rol dominant, chiar dacă acesta era un simplu lucrător al pământului, un meșteșugar, un scrib sau un preot. Copiii trebuiau «să calce» pe urmele tatălui lor și asta însemna, în primul rând, învățarea, practicarea și transmiterea mai departe a meseriei părintelui. Deși pentru societatea israelită antică instruirea fiului la locul de muncă al tatălui era o normalitate, texte concludente în acest sens aproape că lipsesc. Însă, așa precum mama își învăța fiica treburile gospodărești și activități casnice cotidiene, fiul era instruit de tatăl său în arta meșteșugăritului, a cultivării pământului sau a creșterii de animale, a scrisului sau a serviciului cultic²⁶».

Totuși, educația pe care o primea copilul în cadrul familiei era finalizată, fie că se referea la aptitudini, la însușirea de cunoștințe teoretice sau practice, în afara spațiului casnic, prin practici de cult public, care contribuiau la formarea spirituală a israelitului temător de Dumnezeu. Dacă revelația prin cuvânt a lui Dumnezeu clarifică totul, aceasta trebuie să ofere și cheia oricărei situații de viață, fie că aceasta este din viața colectivă a poporului sau din cea particulară, personală. Dacă formarea practică trebuia să fie garantată copilului de propria familie, formarea religioasă era datorată învățătorilor de la sinagogă.

Factorii educaționali iudaici pot fi încadrați în sistemul tripartit propus de Abraham Geiger²⁷: *Erklärung* (explicare), *Erweiterung* (dezvoltare), *Ermahnung* (îndemn). Vedem cu ușurință cum pot deveni ele, pentru cercetătorul modern, o mină de informații despre vechile concepții religioase iudaice. Pentru a oferi un exemplu în acest sens, redăm un pasaj dintr-un *midraș* care comentează un verset din Cartea profetului Isaia: „Spunând despre îmbinare: este bună» (Isaia 41, 7): este vorba despre popoarele lumii care spun: «Mai bine

²⁵ *Ibidem*, p. 253.

²⁶ *Ibidem*, p. 263.

²⁷ A se vedea dezvoltarea acestor idei în lucrarea lui Abraham Geiger, *Judaism and islam*, 1898, 2. ed., p. 170.

este a te alipi Dumnezeuului lui Avraam decât idolatriei lui Nemrod»²⁸. Este, așadar, consemnată aici regula fundamentală pe care o propune Torah fiecărui israelit: singurul Dumnezeu este YHWH, iar evreii trebuie să învețe să-I fie fideli necondiționat. De aceea părintele Cătălin Vatamanu conchide: „Educația în familie este considerată în Deut. 11, 19 o dovadă a respectării voii lui Jahwe și tocmai de aceea ea trebuie să fie dată în mod repetat și în orice împrejurare: «Să învățați pe copiii voștri în ele, vorbind despre ele când veți fi în casă, când veți merge pe drum, când vă veți culca și când vă veți scula.»²⁹.

Ultimul aspect important din teza doctorală pe care dorim să îl evidențiem este cel referitor la valențele educației Vechiului Testament. În acest capitol se face o paralelă între educația Vechiului Testament și educația contemporană. Dezbaterea este provocatoare. Dacă specific educației israelite este faptul că ea conține cuvintele transmise de YHWH prin intermediul profeților, educația modernă este bazată în mare parte pe principiile tradiționale. Problema actuală este, după cum argumentează autorul, cea a negării moștenirii ereditare. Garanția unei educații eficiente este bazată pe garanția perpetuării legii divine prin intermediul familiei, al Bisericii și al instituțiilor școlare. De aceea, citându-l pe Blaise Pascal, părintele Cătălin Vatamanu scrie: „Noi nu ne situăm niciodată în prezent. Anticipăm viitorul ca prea lent în actualizarea lui, ca și cum am vrea să-i grăbim cursa; sau ne amintim trecutul pentru a-l opri; suntem atât de nesăbuiți, încât rătăcim prin timpuri care nu sunt ale noastre și nu ne gândim la ceea ce ne aparține și suntem atât de deșeți, încât gândim la cele ce nu mai sunt și alergăm fără să mai reflectăm decât la ceea ce există. Adevărul e că prezentul, de obicei, ne rănește. Îl ascundem din fața ochilor noștri pentru că ne îndurerează; dacă, în schimb, pentru noi e plăcut, îi deplângem fuga. Încercăm să-l susținem prin intermediul viitorului și ne îngrijim de orânduirea lucrurilor ce nu sunt în puterea noastră, pentru un timp la care nu suntem

²⁸ *Genesis Rabbab*, 44, 7. Detalii despre această scriere midrașică la Daniel Sperber, *Genesis Rabbab*, în R.J. Zwi Werblowsky, Geoffrey Wigoder (coord.), *The Oxford dictionary of the Jewish religion*, Oxford University Press, New York/Oxford, 1997, p. 284.

²⁹ Diac. dr. Cătălin Vatamanu, *op. cit.*, pp. 285-286.

siguri că vom ajunge. Fiecare să-și analizeze gândurile proprii: le va găsi mereu pline de trecut și de viitor. Prezentul nu este niciodată scopul nostru: trecutul și prezentul sunt mijloace și numai viitorul e scopul nostru. În felul acesta, nu trăim niciodată, ci sperăm să trăim; tinzând mereu spre fericire, e inevitabil să nu ajungem niciodată la ea³⁰.

Meritul deosebit al lucrării este acela că se adresează cu precădere cititorilor specializați și bibliștilor, oferindu-le o sumedenie de informații argumentate cu ajutorul unei bibliografii ample. Textele, fie că sunt ebraice sau grecești, sunt traduse – așa cum am mai spus – de autor; dovada că traducerea este exactă o reprezintă numeroasele referințe din textul tradus în care se face *ad locum* analiza gramaticală. Este un aspect din ce în ce mai puțin întâlnit în lucrările de specialitate din teologia românească.

Cu mai bine de un secol în urmă, prințul Bernhard von Bülow afirma despre Carol I al României: „Regele Carol a fost unul dintre cei mai buni oameni și unul dintre cei mai înțelepți monarhi din câți am întâlnit – iar în viața mea am avut de-a face cu mulți principii”. Cred că este pe deplin justificată aplicarea unei asemenea afirmații și părintelui Cătălin Vatamanu, luând în calcul acribia științifică de care a dat dovadă autorul acestei teze excepționale de doctorat. Cred că este una dintre cele mai reușite lucrări din teologia biblică ortodoxă românească, ce poate sta, fără tăgadă, alături de multe alte lucrări academice valoroase.

Elaborată în urma cercetării ample a textului biblic revelat, punând accent pe tradiția patristică a Bisericii, pe realitățile religioase ale societății contemporane, dar și pe rezultatele școlilor biblice de renume, în special cele germane, noutatea editorială a Editurii „Doxologia” ne aduce mai aproape de contextul societății iudaice, în care profeții Vechiului Testament au vorbit despre Întruparea Cuvântului. De aceea, recomand această lucrare tuturor acelor care vor să afle informații prețioase despre istoria educației la poporul ales.

Claudiu-Ioan COMAN

---

³⁰ *Ibidem*, pp. 475-476.

Vladimir Petercă, *Calea spre oameni*, Editura Sapientia, Iași, 2011, 860 pp.

Într-un volum de eseuri cu privire la destinul istoric al Bisericii, intitulat sugestiv: *O istorie teologică a Bisericii. Itinerar. Forme. Modele*³¹, Ghislain Lafont, monah benedictin și fost profesor la Ateneul Sant'Anselmo și la Universitatea Gregoriană din Roma, afirmă că, încă de la începuturile sale, Creștinismul a fost o cale deschisă de Întruparea lui Hristos. Aceasta este și ideea pe care o sugerează Monseniorul Vladimir Petercă, în ampla lucrare intitulată sugestiv: „Calea spre oameni”³².

Părintele Vladimir Petercă, fost profesor titular de științe biblice și rector al Institutului Teologic Romano-Catolic „Sfânta Tereza” din București, până în 2006, anul în care s-a pensionat, devenind profesor emerit, are o activitate academică de excepție. Născut în 1944, în Tețcani, județul Neamț, este licențiat în științe biblice la renumitul Institut Pontifical Biblic „Urbaniana” din Roma. În 1977 și-a definitivat activitatea academică cu susținerea tezei doctorale intitulată: „Imaginea lui Solomon în Biblia Ebraică și Greacă – o contribuție la studiul Midrașului”. În aceeași perioadă, timp de două semestre, a efectuat cursuri de perfecționare la Universitatea Ebraică din Ierusalim, numărându-se printre primii teologi selectați la schimbul de studenți între Statul Vatican și Israel. Revenind în țară, părintele Vladimir Petercă a parcurs întreaga ierarhie universitară la Institutul Teologic Romano-Catolic din Iași, unde a predat, începând cu 1981, cursuri de teologie biblică, exegeză, dogmatică și limbi biblice. Între 1985 și 1986 a fost profesor invitat la Westfälische Wilhelmus – Universität Münster, iar în 1988-1989, la Ludwig-Maximilianus-Universität München (Germania). Pe lângă ampla activitate academică, Monseniorul Vladimir Petercă a fost o prezență consecventă în reviste de cultură, radio și televiziune, unde a conferențiat pe teme

³¹ Ghislain Lafont, *O istorie teologică a Bisericii. Itinerar. Forme. Modele*, traducere Maria Cornelia-Ică, Editura Deisis, Sibiu, 2003, p. 492.

³² Vladimir Petercă, *Calea spre oameni*, Editura Sapientia, Iași, 2011.

biblice. În urma emisiunilor radiofonice, a văzut lumina tiparului volumul *Itinerar tainic*³³, în care autorul analizează o varietate de teme actuale referitoare la credință, lăsând spațiu extinderii acestora prin reflecțiile personale ale cititorilor.

Dintre lucrările cu tematică biblică pe care le-a publicat, le amintim pe cele mai importante: *Wege zum Bibelstudium*³⁴, lucrare ce conține cursul de exegeză midrașică pe care Monseniorul Vladimir Petercă l-a ținut în 1985-1986 și, respectiv, 1988-1989, în calitate de profesor invitat la universitățile din Germania menționate mai sus. O altă lucrare deosebit de importantă este *Mesianismul în Biblie*³⁵, un amplu comentariu asupra principalelor texte mesianice biblice, prin care se dorește elucidarea pasajelor dificile vetero- și neotestamentare referitoare la Persoana și activitatea lui Iisus Hristos. În fine, ultimul, dar nu cel din urmă studiu care merită evidențiat aici este: *Regele Solomon în Biblia ebraică și cea grecească*³⁶, lucrare descrisă de profesoara Francesca Băltăceanu ca „un loc de întâlnire pentru persoane cu preocupări și orientări diferite din punct de vedere filologic, istoric sau/și religios”³⁷.

Calea spre oameni nu are ca obiectiv prezentarea unei teme unitare, care să fie bazată pe o introducere, o dezvoltare a tematicii respective, apoi, în încheiere, o concluzie. Dimpotrivă. Tematica variată este cuprinsă în trei părți, care au ca numitori comuni trei termeni uzuali, care sunt indispensabili vieții ecleziastice: Biblie, Teologie și Filosofie. Deși, la prima vedere, lucrarea nu pare a fi o noutate absolută în peisajul interconfesional românesc, totuși, în prima parte, care este dedicată elucidării unor întrebări din Scriptură, noutatea este dată de acribia științifică a autorului. Chiar dacă acestei lucrări i-au precedat două volume cu o tematică asemănătoare³⁸

³³ Idem, *Itinerar tainic*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București, 1997, p. 272.

³⁴ Idem, *Wege zum Bibelstudium*, Editura Sapientia, Iași, 2001, p. 238.

³⁵ Idem, *Mesianismul în Biblie*, Editura Polirom, Iași, 2003, 288 pp.

³⁶ Idem, *Regele Solomon în Biblia ebraică și cea grecească*, Editura Polirom, Iași, 1999, 240 pp.

³⁷ *Ibidem*, p. 5.

³⁸ Ne referim, în special, la lucrările lui Ariel Álvares Valdés, *Ce știm despre Biblie?*, 10 vol., Editura Sapientia, Iași, 2006, și la lucrarea Cardinalului Gianfranco Ravasi, *Întrebări privitoare la credință. 150 de răspunsuri la întrebările*

din punct de vedere științific, Monseniorul Vladimir Petercă urmărește, ghidat de o amplă bibliografie în domeniu, să răspundă la cele mai provocatoare întrebări biblice. Munca nu este deloc ușoară, iar bibliografia în domeniu, deși elucidează anumite puncte misterioase, nu o simplifică substanțial. Dimpotrivă. Pentru un răspuns comprehensibil și obiectiv la astfel de probleme, aici intervine munca exegetului, a biblistului, a celui obișnuit cu sistematizarea informațiilor. Rafinatul scriitor britanic din secolul al XIX-lea, Oscar Wilde, maestru al replicii sclipitoare, surprinde prin afirmația potrivit căreia „oricine poate da răspunsuri, dar pentru a pune cu adevărat întrebări e nevoie de un geniu”. Cu aproape un secol și jumătate înainte, moralistul francez, ducele de Lévis, în culegerea sa de *Maxime, precepte și reflecții*, afirmase: „Mintea unui om se cântărește mai lesne după întrebările sale, decât după răspunsuri”³⁹, iar dacă un teolog de referință ca Monseniorul Vladimir Petercă reușește să îmbine aceste două principii elementare, atunci, cu siguranță, din „împletirea” aspectelor dilematice cu cercetarea amănunțită a Scripturii rezultă un pas înainte în domeniul exegetic. Textele din prima parte sunt, de fapt, prelegeri susținute la universități prestigioase din țară și din străinătate, dar și studii publicate în revistele de specialitate. În multe părți, erudiția autorului este decisivă pentru percepția obiectivă a dilemelor de sorginte biblică.

În urmă cu ceva timp, cei de la Editura Hasefer publicau *Cartea Rut*⁴⁰, lucrare care, deși prezintă și varianta de text ebraic, totuși nu conține un aparat critic satisfăcător și, mai ales, o introducere amplă, care să elucideze problematica prezenței lui *Rut* în *Aggadab* sau să ofere o posibilă datare, pentru a o face mai accesibilă cititorilor interesați. Deși editarea unei astfel de lucrări a generat – așa cum era și firesc – o *laudatio* din partea comunității evreiești⁴¹, totuși, pentru a face accesibilă pe deplin teologia acestei cărți cititorului român neavizat, pasul decisiv este făcut de conferința susținută de

---

celor care cred și ale celor care nu cred, traducere de Anamaria Gebăilă și Bogdan Chioreanu, Editura Humanitas, București, 2010, 374 pp.

³⁹ Cf. Gianfranco Ravasi, *op. cit.*, p. 9.

⁴⁰ *Megbilat Rutb*, traducere și comentarii Baruch Tercatin și Menachem Hachohen, Editura Hasefer, București, 2006.

⁴¹ „Realitatea evreiască”, nr. 296-297 (1096-1097), 6 mai-5 iunie 2008, p. 5.

Monseniorul Vladimir Petercă la Cluj-Napoca, cu titlul: „Cartea lui Rut – între cronologie și motivații teologice”⁴².

Un alt aspect deosebit de important, care se clarifică în prima parte, este acela care trasează diferențele între mit și realitate în ceea ce privește viața autentică a lui Iisus Hristos. Articolul are un titlu scurt, dar cuprinzător: „Drumul de la realitate la mit”⁴³. Desigur, la nivel exegetic, aceasta nu este o lucrare de pionierat. Există o literatură vastă și în acest domeniu⁴⁴, însă, din nou, părintele Petercă realizează, pe baza mărturiilor Evangheliilor și a surselor primare, un nou pas exegetic, concluzia la care ajunge fiind în deplină concordanță cu Albert Schweitzer: „Oamenii care nu au nici o pregătire pentru aceasta și a căror ignoranță este de-a dreptul criminală față de tot ce înseamnă știință teologică se simt aproape obligați să scrie «viața lui Isus», pentru ca să ajungă din capul locului la o descriere neistorică și plină de tot felul de inexactități, crezând că în acest fel își expun viziunea religioasă asupra lumii”⁴⁵.

În teologia Monseniorului Vladimir Petercă, pe bună dreptate, Duhul Sfânt este prezentat ca „Duh al unității”⁴⁶. Deși subiectul este vast și a generat în teologia academică dezbateri intense⁴⁷, din perspectivă biblică există mai multe întrebări care au nevoie de răspuns. Dintre acestea, cele mai stringente se referă la starea *de facto* în ceea ce privește analizarea din perspectiva Conciliului II Vatican a

---

⁴² Cf. Vladimir Petercă, *Calea spre oameni*, Editura Sapientia, Iași, 2011, pp. 27-39.

⁴³ *Ibidem*, pp. 143-160.

⁴⁴ Ne referim, mai ales, la următoarele titluri accesibile publicului românesc: Joseph Ratzinger, Benedict al XVI-lea, *Isus din Nazaret*, vol. I, traducere de Alexandru Mihăilescu, Editura RAO, București, 2010, 352 pp.; Idem, *Isus din Nazaret. De la intrarea în Ierusalim la Înviere*, vol. II., traducere din limba germană de: Cristian Langa, Cristina Palici și Mihai Pătrașcu, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2012, 303 pp.; Jacques Schlosser, *Isus din Nazaret*, traducere și note de dr. Elena Zamfirescu, Editura Corint, București, 2003, 316 pp., și René Laurentin, *Viața autentică a lui Isus Cristos*, traducere din limba franceză de pr. dr. Ștefan Lupu și Agnes Davidovici, Editura Sapientia, Iași, 2012, 546 pp.

⁴⁵ Vladimir Petercă, *op. cit.*, p. 160.

⁴⁶ *Ibidem*, pp. 161-170.

⁴⁷ În special este vorba despre teologul ale cărui idei teologice au suscitât un interes deosebit în preajma Conciliului II Vatican, Yves Congar. Una din lucrările sale de referință este: *Theology of the Holy Spirit*, Elisabeth Teresa Groppe, New York, 2004, 270 pp.

colaborării bibliștilor, în așa măsură încât Scriptura să devină fundamentul unității creștinilor de pretutindeni. Luând ca fundament Ps. 46, 11: „Opriți-vă! Cunoașteți că eu sunt Dumnezeu; preaînălțat peste neamuri, preaînălțat pe pământ”, Monseniorul Vladimir Petercă arată că ideea psalmului este centrul cunoscutului imn al lui Martin Luther: „Ein feste Burg ist unser Gott” („O cetate puternică este Dumnezeu nostru”). Într-adevăr, deși „interven greutăți în drumul nostru spre Isus Cristos [...] eu cred că a sosit timpul să ne dăm, în sfârșit, mâna, în semn de dragoste creștină și prețuire reciprocă”⁴⁸.

Dacă în ceea ce privește pascalia ortodoxă și cea romano-catolică există momentan diferențe majore, merită să facem referire și la un alt studiu din prima parte a acestui volum, care reia problematica dezvoltării celor două moduri de a celebra Paștele: cel evreu și cel creștin. Și din această perspectivă sunt mai mulți exegeți care „au deschis drumul” cercetării⁴⁹. Sunt cunoscute mai multe trepte „de dezvoltare” a Paștelui în mediul iudaic, care au făcut ca această sărbătoare să fie cunoscută și percepută ca „o sărbătoare a eliberării, a luminii, a reînnoirii, a bucuriei și speranței întregului popor, căci această sărbătoare trebuia să amintească generațiilor viitoare mila, puterea și îndurarea Domnului peste veacuri: «Este noaptea pe care toți fiii lui Israel se cuvine s-o petreacă în veghe pentru Domnul, din neam în neam» Exod 12, 42”⁵⁰. Dacă Paștele evreilor era practic rememorarea faptelor minunate pe care Domnul le săvârșise pentru poporul lui Israel de-a lungul istoriei, Paștele creștin „este cel mai solemn și mai tainic moment, adică patima și moartea, Învierea și Înălțarea Domnului aveau să împlinească în mod fericit așteptările patriarhilor și ale judecătorilor, ale regilor și profeților, ale preoților și ale celorlalte persoane sfinte, care de-a lungul Vechiului Testament au așteptat cu nădejde în Domnul mântuirea, asemenea bătrânului

⁴⁸ Vladimir Petercă, *op. cit.*, p. 162.

⁴⁹ Amintim doar următoarele titluri: Rudolf Pesch, *Das Markusevangelium. Zweiter Teil*, „Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament”, vol. II/2, Freiburg-Basel-Wienn, 1977, și John P. Meier, *A Marginal Jew. Retinking the Historical Jesus I: The Roots of the Problem and the Person*, Doubleday, New York, 1991.

⁵⁰ Vladimir Petercă, *op. cit.*, p. 362.

Simeon și profetesei Ana, care L-au văzut cu ochii lor, «luându-L în brațe și binecuvântându-L pe Dumnezeu!» Lc. 2, 28⁵¹.

Punerea în balanță a acestor două perspective este importantă, pentru că lansează o nouă etapă în studiul biblic, aceea a dialogului între cele două mari religii, Iudaism și Creștinism. În această direcție s-a orientat și Comisia Biblică Pontificală, odată cu publicarea documentului „Il Popolo Ebraico e le sue Sacre Scritture nella Bibbia cristiana”⁵².

Partea a doua a acestui volum, care cuprinde 28 de studii și comunicări, se axează – așa cum sugerează titlul – pe aspectele care țin de „teologie”. O remarcă trebuie făcută în acest sens. Materialul pe care îl propune cititorului Monseniorul Vladimir Petercă este, din punct de vedere calitativ, excepțional. Sesizăm că, de cele mai multe ori, în rândul teologilor există o înclinație spre ceea ce este îndeobște cunoscut sub numele de „dogmatizarea textului”. Prin inițiativa de a separa partea „biblică” de cea „teologică”, autorul nu face decât să păstreze regulile de bază în ceea ce privește studiile biblice.

În altă ordine de idei, cea de-a doua parte este, într-o anumită ordine de idei, o privire spre viitor, care se bazează pe „moștenirea” spirituală lăsată Bisericii de Conciliul Vatican II; într-o alta, ea este o reactualizare a surselor creștinismului primar, care sunt folosite pentru a creiona – chiar dacă în linii generale – reperele fundamentale ale unei teologii care vine „de sus” și se îndreaptă spre punctele cheie ale pastorației actuale: însemnătatea Revelației⁵³, Euharistia și Reconcilierea⁵⁴, unitatea creștinilor⁵⁵, fenomenul globalizării sau strigătul neputinței⁵⁶ și, nu în ultimul rând, două teme de mare însemnătate care tratează despre teologia *Caritas*-ului⁵⁷ și problemele ecumenice văzute prin optica tineretului catolic⁵⁸.

---

⁵¹ *Ibidem*, p. 365.

⁵² Pontificia Commissione Biblica, *Il Popolo Ebraico e le sue Sacre Scritture nella Bibbia cristiana*, Libreria Editrice Vaticana, 2001.

⁵³ Vladimir Petercă, *op. cit.*, pp. 600-619.

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 620-633.

⁵⁵ *Ibidem*, pp. 651-655.

⁵⁶ *Ibidem*, pp. 683-688.

⁵⁷ *Ibidem*, pp. 752-755.

⁵⁸ *Ibidem*, pp. 756-765.

Desigur, din cadrul părții axată pe interpretarea teologică nu putea lipsi pentru analizare una dintre problemele capitale cu care s-a confruntat Conciliul Vatican II. Este vorba despre decretul „*Nostra aetate*”, prin care „Biserica Catolică pășea într-o nouă etapă istorică de răspundere pastoral-teologică”⁵⁹. Problema însă se prezintă astfel: dacă un document de o așa mare importanță a răspuns speranțelor oamenilor dintotdeauna și de pretutindeni de a trăi cu demnitate, în dreptate și adevăr, unde trebuie căutate bazele acestui mod de a gândi și acționa? Nu ar fi fără însemnătate un răspuns sociologic. Dar în situația în care există o sumă de condiții teologice, morale și dogmatice, cum poate fi constructiv în contextul actual un dialog interreligios? Edward Carnell exprimă aceasta, afirmând că întreaga credință vitală se sprijină pe credința generală. Credința generală este să crezi un fapt; credința vitală este să te încrezi într-o Persoană. El susține că oriunde există încredere, există cel puțin o credință implicită⁶⁰. De aceea, concluzia pe care o intuiește Monseigneurul Vladimir Petercă nu poate fi decât una care aduce speranță: „Asemenea cărții Exodului (13, 21), unde este vorba despre un nor, care ziua îi însoțea pe evrei în formă de «stâlp de nor, ca să le arate calea», iar noaptea în formă «de stâlp de foc, ca să-i lumineze» de-a lungul deșertului Sinai, *Nostra aetate* este pentru noi, cei de azi, un far luminos care ne conduce pașii și ne îndreaptă conștiințele. De aceea, putem avea încredere deplină în viitorul promis de Dumnezeu Cel bun și milostiv, după cuvintele profetului Ieremia (29, 11): «Iată, Eu vă pregătesc un viitor și o speranță!». Într-adevăr, numai acela care-L caută pe Dumnezeu cu inimă dreaptă și cu cuget curat va retrăi clipa când se va împlini această promisiune”⁶¹.

Teologia este în esență o provocare a societății contemporane. Biserica însăși a fost mereu preocupată de stabilirea unui limbaj eclezial, din moment ce este implicată în efortul de a transmite credințelor săi cuvântul lui Dumnezeu. Mai este un aspect foarte important pe care îl găsim identificat în această parte a volumului. Este

⁵⁹ *Ibidem*, p. 580.

⁶⁰ Edward Carnell, *The Case for Orthodox Theology*, Philadelphia, Westminster, 1959, pp. 29-30.

⁶¹ Vladimir Petercă, *op. cit.*, p. 585.

vorba despre faptul că teologia „este acea știință care merge dincolo de hotarele unde se opresc căutările științei”⁶². Metodologia de cercetare presupune însă o identificare obiectivă asupra elementelor care reprezintă un numitor comun; asupra a ceea ce tradițiile diferite concordă. Altfel, există pericolul căderii în fundamentalism. Remarca a fost făcută pentru prima dată de Kirsopp Lake: „Este greșeala pe care o fac adeseori persoanele educate, care au neșansa să nu aibă decât puține cunoștințe de teologie istorică, să presupună că fundamentalismul este o formă nouă și ciudată de gândire. În nici un caz nu este așa; aceasta este supraviețuirea în mod parțial și needucat a unei teologii care a fost cândva susținută de toți creștinii”⁶³. De aici este lansată o altă întrebare. Se pune în discuție problema capitală a importanței pe care o au literatura, știința, arta și cultura. Răspunsul este prompt: „Teologia este, într-adevăr, o provocare pentru noi, cei de astăzi! Să ne aducem aminte aici de unul dintre cei mai mari gânditori ai credinței noastre, Sfântul Augustin: «Să cercetăm cu dorința de a descoperi și să descoperim cu dorința de a cerceta mai mult»”⁶⁴.

O nouă etapă a studiilor teologice întreprinse de Monseniorul Vladimir Petercă este aceea care pune în lumină religia în societatea globalizată. Aici, pornind de la premisa potrivit căreia omul a fost și va rămâne întotdeauna religios, atenția deosebită se îndreaptă spre discursul Papei Benedict al XVI-lea, susținut la Universitatea Pontificală „Gregoriana” din Roma. Potrivit Episcopului Romei, numai raportul Dumnezeu-iubire definește adevăratul sens al existenței concrete a fiecărei persoane în parte. Numai așa fiecare persoană poate trăi cu speranță, chiar în experiența negativă ce rănește existența sa personală și societatea în care trăiește. Dezvoltarea temei este captivantă. Prezentând un itinerariu al globalizării, definită ca „nici bună, nici rea”, se trece imediat la un aspect definitoriu din acest punct de vedere: „Foarte importantă este poziția noastră față de procesul globalizării, cum ne poziționăm noi înșine, ca teologi,

---

⁶² *Ibidem*, p. 588.

⁶³ Kirsopp Lake, *The Religion of Yesterday and Tomorrow*, Houghton, Boston, 1926, p. 61.

⁶⁴ Vladimir Petercă, *op. cit.*, p. 589.

ca oameni ai Bisericii, ca făuritori de conștiințe⁶⁵. Concluzia este aceea că șansa unei reușite a teologiei în societatea actuală este datorată învățământului teologic confesional. Ideea de final care luminează înțelegerea acestui text aparține părintelui Dumitru Stăniloae, care este citat: „În fiecare om este o lumină, dar ea nu se actualizează decât în comuniune și în iubire. Suntem lumină unii pentru alții; fiecare se umple de lumina celuilalt. Această lumină este un sens profund, o bucurie, o odihnă în dăruirea reciprocă, sentimentul de a avea totul, căci, având iubirea celorlalți, avem totul!”⁶⁶.

Ultima parte a acestui volum conține o abordare filosofică asupra Creștinismului. Spre deosebire de celelalte două părți ale căror principale aspecte le-am prezentat mai sus, structura „părții filosofice” conține doar un studiu: „De ce nu există Dumnezeu?”⁶⁷ și o recenzie a autorului la cartea *Chipuri și scene. Din istoria creștinismului american*⁶⁸. Întrebarea firească pe care o putem pune este: De ce nu două părți, ci trei? O posibilitate de a răspunde este datorată conflictului pe care l-a generat Martin Luther în disputa care avea ca obiectiv principal respingerea teologiei filosofice a lui Toma d’Aquino. Luther afirmase: „Să lăsăm filosofia să rămână în cadrul limitelor ei, așa cum a hotărât Dumnezeu (sic!), iar noi să nu facem uz de ea ca de un personaj într-o comedie”⁶⁹. Aceasta însă nu este singura variantă de a răspunde. O nouă ipoteză trebuie luată în considerare. Filosofia dă naștere uneori la teologie. Pe măsură ce teologia creștină a început să se întâlnească cu păgânismul și cu religiile necreștine, a devenit imperios necesar să se găsească o bază neutră pe care să se întemeieze adevărul mesajului cu autoritate divină. Iată, așadar, de ce în cadrul acestui volum nu s-a ales o variantă care să îmbine teologia și filosofia, ci au fost alese două părți distincte: nu întotdeauna filosofia dă naștere teologiei!

După aceste justificări de ordin tehnic, mai trebuie amintit și un alt aspect. Ultima parte a volumului începe cu o „anti-teologie” propusă de tezele provocatoare ale lui Richard Dawkins, care se

⁶⁵ *Ibidem*, p. 677.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 681.

⁶⁷ *Ibidem*, pp. 773-788.

⁶⁸ *Ibidem*, pp. 789-797.

⁶⁹ Martin Luther, *The Table-Talk*, translate by William Hazlitt, United Lutheran Publishing House, Philadelphia, nedatat, p. 27.

declară a fi „un ateu convins”. Iată o nouă provocare căreia îi răspunde Monseniorul Vladimir Petercă. Dawkins a făcut eroarea de a-și fi lăsat propriile convingeri confuze, chiar dacă cercetarea pe care pretinde că o realizează este, în opinia sa, finalizată. „El se îndoiește de existența lui Dumnezeu în mod direct, demonstrând imposibilitatea existenței Sale, cu ajutorul științelor naturii”⁷⁰. Însă, afirmația făcută într-una dintre notele de subsol argumentează că mai pertinent este pentru omul de știință să se oprească acolo unde sunt limitele științei, decât să își permită o încercare de răspuns arbitrară: „Știința trebuie să se limiteze la aceasta, adică la ceea ce ea poate cu adevărat să analizeze. Știința nu are dreptul să treacă mai departe”. Continuă argumentarea Monseniorul Vladimir Petercă: „Cu alte cuvinte, știința trebuie să-și recunoască limitele, fără a trece la enunțarea unor ipoteze greu sau imposibil de urmat, cel puțin pentru moment. În egală măsură, trebuie să recunoaștem că sunt încă multe mistere ale naturii de clarificat. Omul este doar un căutător! De fapt, întotdeauna au existat dispute între știință și religie, însă cu răbdare și cu respect reciproc s-a găsit întotdeauna o cale de împăcare între cele două. De fapt, aceasta este o opinie comună actualmente între teologi și oameni de știință”⁷¹.

Studiul apologetic se termină cu ceea ce autorul numește dezno-dământ al cărții, intitulat „Dezamăgirea lui Dumnezeu”. Argumentația este întocmită dintr-un citat luat din cartea Iov, căruia i se dă o interpretare plauzibilă: „Eu am fost acela care acopeream planurile tale prin cuvinte fără sens. De asemenea, eu am vorbit fără să înțeleg despre lucruri prea minunate pentru mine și pe care eu nu le înțelegeam!» (Iov 42, 3). În aceste cuvinte simple, luate din cartea Iov, se ascunde un mare adevăr de viață! Se știe doar că religia eliberează știința de idolatrie; or, tocmai față de această capcană imprevizibilă ar trebui să stăm deoparte. Este dificil și halucinant gândul că trăim într-o lume bazată numai pe ipoteze! Este oare așa lumea în care trăim? Ipotezele le-am creat noi, de aceea, ni se pare că lumea și viața sunt fără sens și fără nici o ieșire. Este bine ca tocmai în aceste momente să medităm la cuvintele din cartea lui Iov. Numai Dumnezeu este Acela Care oferă sens la toate”⁷².

---

⁷⁰ Vladimir Petercă, *op. cit.*, pp. 774-775.

⁷¹ *Ibidem*, p. 775, nota 4.

⁷² *Ibidem*, p. 788.

Scrisă de unul dintre bibliștii români de excepție, cartea pe care am prezentat-o, rezumând elementele care ni s-au părut a fi definitorii pentru teologia academică românească, este un revers al medaliei, adresat atât celor care doresc să cunoască diferite modalități pentru a înțelege sensul unora dintre cele mai dificile texte din Scriptură, cât și un manual după care se pot ghida teologii dogmatiști și, nu în ultimul rând, este o reevaluare a normelor autentice pe care se sprijină creștinătatea actuală, privită în ansamblu.

Claudiu-Ioan Coman